

Іванна Шевчук,
студентка 2 курсу
спеціальності «Соціальна робота»
Тернопільського національного педагогічного університету
Імені Володимира Гнатюка
sevcukivanna71@gmail.com

Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук,
Г. М. Олійник

ПРОБЛЕМА ДИТЯЧОЇ БЕЗДОГЛЯДНОСТІ ТА БЕЗПРИТУЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Кожна дитина є маленькою особистістю, захист і турбота про яку – найперший обов’язок сім’ї, держави та суспільства. Це дає нам зрозуміти те що, кожна дитина з усіма її проблемами, вадами, мріями повинна залишатись пріоритетом у повсякденній діяльності як сім’ї, так і держави, суспільства. Однак не для кожної дитини сучасного українського суспільства дитинство стало щасливою і безтурботною порою. Явище дитячої безпритульності – це «соціальне дно» світу дитинства. Адже сучасне українське суспільство характеризується соціально-політичними і економічними процесами, які неоднозначно позначаються на житті людей. Одночасно із розшаруванням суспільства зростає кількість дітей, які потребують додаткової допомоги та уваги із боку держави. І тому однією з найгостріших та найбільш проблем в Україні є проблема дитячої бездоглядності та безпритульності, ця тема надзвичайно актуальна і складна [1, с. 15].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням безпритульності та бездоглядності підлітків, технологій соціально-психологічної роботи з ними неодноразово висвітлювалися у науковій літературі останніми роками. Явище безпритульності підлітків на сучасному етапі розвитку країни досліджували А. Капська, О. Карпенко; специфіку професійної діяльності соціального педагога з безпритульними дітьми визначили Л. Артюшкіна, М. Галагузова, Л. Мардахасев; спрямовання на вирішення проблеми безпритульності серед підлітків та процес соціально педагогічної реабілітації досліджували; О. Безпалько, І. Звереві, А. Капської, Т. Мальцевої, Я. Мудрого, Н. Павлік, М. Тютюнник, С. Чернета .

Найбільш активно проблемами безпритульності у світі займається Міжнародний дитячий надзвичайний фонд ООН ЮНІСЕФ. За останніми дослідженнями Дитячий фонд ООН ЮНІСЕФ встановив, що кількість безпритульних дітей в Україні становить близько 150-160 тисяч, тоді як офіційна статистика повідомляє лише про 12 тисяч. За даними дослідженнями на період 2018-2019 року статистика невтішна. За роки незалежності країни дитяче населення зменшилось майже в 2 рази і сьогодні становить 7,6 млн. Україна зараз посідає 186 місце у світі за показником народжуваності і 13 місце у світі – за показником вимирання нації. Майже 106 тис. дітей, або 1,5% усього дитячого населення країни, живуть і виховуються в інтернатах, але тільки 8% з них є сиротами – решта 92% мають батьків. Кожні три дні 250 дітей потрапляють до інтернатних закладів переважно через бідність і неспроможність надати необхідні послуги для дитини [6].

Сьогодні в нашій державі жодне відомство не має точних даних про кількість безпритульних. Не маючи достовірних статистичних даних про безпритульних дітей в Україні, це спричиняє труднощі у визначенні проблеми [7, с. 45].

Метою статті є дослідження комплексу проблем, пов’язаних із безпритульними та бездоглядними дітьми в Україні, зокрема аналізу причин, наслідків та актуальних питань соціальної профілактики цього явища .

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Дитяча бездоглядність і безпритульність – одне з найгостріших і найбільш проблемних явищ нашого суспільства. Проблема

дітей вулиці існує в багатьох країнах світу, в тому числі і з високим рівнем соціально-економічного розвитку, що характеризує це явище як складне й неоднозначне. В Україні про дитячу бездоглядність і безпритульність відкрито почали говорити в середині 90-х років минулого століття. А ось термін «безпритульний» з'являється у XVII ст. і пов'язаний із зародженням принципів державної політики відповідно до зубожілих верств суспільства. Наприкінці XVIII ст. цей термін набуває поширення як синонім підлітків у віці 13–16 років без постійного місця проживання [3, с. 28].

Відповідно до Закону України «Про охорону дитинства» «Безпритульні – це діти, які були покинуті батьками, самі залишили сім'ї або дитячі заклади, де вони виховувались, і не мають певного місця проживання» [4, с. 152].

Термін «бездоглядні діти» не має чіткого визначення в національному законодавстві, найчастіше він використовується як синонім до поняття «безпритульні діти». Проте, не слід ототожнювати ці поняття, оскільки безпритульність має майновий характер, а бездоглядність – соціальний.

Феномен дитячої бездоглядності надто складний, важко досліджуваний. Тому фахівцями Українського інституту соціальних досліджень була здійснена експертна оцінка безпритульності, а саме: – погіршення матеріального становища значної частини населення; – збільшення незайнятих дітей і підлітків; – економічна експлуатація дорослими дітьми (залучення дітей до крадіжок, шахрайства тощо); – послаблення відповідальності батьків за утримання і виховання дітей; – загострення розбіжностей і конфліктностей між батьками і дітьми.

Науковці виділяють три типи причин появи і поширення бездоглядності:

1. Соціально-економічні – тривале порушення трудового устрою життя, що деформує побут людей, економічна криза, голод, епідемії, безробіття, продаж житла, інтенсивні міграційні процеси у зв'язку з військовими конфліктами і природними катаклізмами.

2. Соціально-психологічні – пов'язані із загальною кризою сім'ї: збільшенням числа розлучень і кількості сімей, погіршенням морально-психологічного клімату у відносинах між батьками, що приводить до грубого відношення з дітьми і частих фізичних покарань.

3. Психологічні і психофізіологічні – пов'язані із збільшенням числа дітей, що мають виражені психофізіологічні відхилення в розвитку і межі асоціальної поведінки. Деякі учені співвідносять їх з генетичним нахилом [5, с. 352].

Очевидні прорахунки в морально-етичному вихованні молоді, стрімке падіння авторитету сім'ї і школи, збільшення частки населення, яке існує за межею бідності, боляче відбивається на дітях. Діти з малозабезпечених сімей намагаються шукати краще життя на вулиці. Також значна частина наших громадян у пошуках роботи за межами України змушені залишати своїх дітей без догляду, інколи майже на незнайомих людей, чим часто провокують дітей на неадекватну поведінку та вчинки, в тому числі злочинні. Таким чином, контингент «бездоглядних і безпритульних» сьогодні часто поповнюють також і діти сімей українських трудових мігрантів [2, с. 6].

Ще одна з причин появи дітей на вулиці – це моральна криза сучасного суспільства, адже навіть із благополучних сімей діти втікають на вулицю, Останнім часом більшість дитячих гуртків, спортивних секцій, художніх студій та інших подібних організацій стали функціонувати на платній основі, що не кожна сім'я може дозволити собі такі витрати. В результаті діти опиняються на вулиці, у пошуках кращого життя, що нерідко закінчується алкоголізмом, вживанням наркотиків, бійками, правопорушеннями та злочинами. Неможливо дати вичерпний перелік всіх причин розповсюдження дитячої безпритульності та бездоглядності, бо життя йде вперед, висуваючи перед державою та суспільством все нові й нові завдання, але викорінення цих причин є запорукою подолання дитячої бездоглядності як одного з чинників, що породжують дитячу злочинність.

Профілактика буде ефективною лише тоді, коли проблеми сім'ї, жінки, дитини стануть головними у державі та суспільстві. Підсумовуючи, все вище зазначене на мій погляд, для позбавлення від такого негативного соціального явища, як дитяча безпритульність та

бездоглядність, слід: – працівникам кримінальної поліції у справах дітей, педагогам-організаторам шкіл, шкільним психологам і соціальним працівникам, постійно проводити профілактичні заходи щодо виявлення бездоглядних дітей, базуючись на даних про фактори, що сприяють поширенню цього явища; – створити банк даних дітей, що перебувають у складних життєвих умовах; – інформувати дітей і підлітків про те, куди вони можуть звернутися по соціально-психологічну, медичну, юридичну допомогу у разі потреби; – у складі соціальних служб для молоді створити центри психологічної допомоги для задоволення нагальних потреб безпритульних та бездоглядних дітей, з використанням засобів гуманітарної допомоги; – розробити дієві соціально-психологічні та соціально-педагогічні програми профілактики дитячої бездоглядності; – відродити статус школи як центру профілактичної роботи з молоддю у мікрорайоні; – розробити комплекс заходів щодо забезпечення соціальної зайнятості неповнолітніх, організації їх дозвілля; – підготувати буклетів, де висвітлюються негативні сторони життя на вулиці та його наслідки [7, с. 256]. Такі буклети повинні обов'язково містити інформацію, куди дитині звернутися у скрутній ситуації, телефони довіри даного району, міста. Працівники поліції повинні активно використовувати можливості ЗМІ для висвітлення проблем безпритульних дітей, надавати інформацію про те, яким чином пересічні громадяни можуть їм допомогти.

Висновки. Проблема дитячої бездоглядності потребує комплексного вирішення. Оперативне реагування на кожний факт виявлення дитини, що залишилася без догляду і притулку, так само як і втручання органів влади у долю маленького громадянина, повинно бути очевидним і дієвим. Впровадження нових механізмів реагування надасть можливість широко залучати громадянське суспільство для допомоги бездоглядним дітям, виховання активної життєвої позиції громадян, котрим не байдуже, якими виростуть діти, що не зі своєї волі опинились на вулиці і стали непотрібні власним батькам. Пам'ятайте, діти – це майбутнє кожної держави, вони потребують особливого захисту і піклування.

Список використаних джерел

1. Бондаренко В. В. “Діти вулиці” як об'єкт соціально-педагогічної роботи Вісн. Луган. ун-ту ім. Т. Шевченка. Педагогічні науки. Ч.1. -2012. № 5 (240). 14-20 с.
2. Волинець Л. Наші діти? // Соціальна політика і соціальна робота. – 1998. – № 4 (8). 35–55 с.
3. Зайцевська Т. Ю. Вулична соціальна робота з дітьми вулиці // Соціальна робота: теорія, досвід, перспективи: Матеріали доповідей та повідомлень Міжнародної науково-практичної конференції / За ред. І. В. Козубовської, І. І. Миговича. – Ужгород, – Ч. 1.28-33 с.
4. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III // ВВР України. – 2001. – № 30. – Ст. 142.
5. Капська А. «Соціальна робота»: Навч. Посіб. – К.: Центр. Навч. Літератури, 2004. – 352 с.
6. Кількість дітей в Україні зменшилася майже вдвічі 28.01 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2165052-killist-ditej-v-ukraini-zmensilas-majze-vdvici.html>
7. Неблагополучна сім'я як основний фактор дитячої бездоглядності та безпритульності в Україні/ Д. В. Казначєєва// зб. тез. доп. Всеукр. Наук – практ. конф. – 2018. 112-114 с.
8. Деякі аспекти вирішення проблеми безпритульності дітей в Україні / С. Г. Поволоцька // Соціальні проблеми росту безпритульності та профілактики правопорушень серед неповнолітніх : матеріали круглого столу. – Х., 2006. – 256 с.